

АГРОБИЗНЕСЪТ В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ

Пламен Петров
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

AGRIBUSINESS IN BULGARIA – STATE AND PROBLEMS

Plamen Petrov
Dimitar A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov

DOI: <https://doi.org/10.36997/ARA2021.76>

Резюме

С приключването на втория програмен период от членството на България в Европейския съюз и хармонизирането на националното законодателство с директивите утвърждаващи общата селскостопанска политика все по-настойчиво възниква дебатът за извършени промени и предстоящи стратегически ходове, които да поставят бизнеса в аграрния сегмент на основата на динамичен, икономически обоснован и технологично гарантиран прогрес. В контекста на така организираната концепционална схема и предвид новите икономически реалности целта на настоящото изследване е да проследи мястото на аграрния бизнес в българската икономика, очертавайки неговото състояние и проблеми.

Ключови думи: *агробизнес; аграрен сектор; брутен вътрешен продукт; брутна добавена стойност; пазари; стратегическо развитие; продукция*

JEL Класификация: *H10, L10, Q10*

Abstract

With the end of the second programming period of Bulgaria's membership in the European Union and the harmonization of the national legislation with the directives establishing the common agricultural policy, the debate about changes and forthcoming strategic moves to put the business in the agricultural segment on the basis of dynamic, economically justified and technologically guaranteed progress is becoming more and more insistent. In the context of the conceptual scheme and in view of the new economic realities, the aim of the present study is to trace the place of the agrarian business in the Bulgarian economy, outlining its state and problems.

Keywords: *agribusiness; agricultural sector; Gross Domestic Product; Gross Value Added; markets; strategic development; production*

JEL Classification: *H10, L10, Q10*

Въведение

Спецификата на общата селскостопанска политика в Европа и организираните в хрониката на българската икономика реформи през последните 30 години закономерно предположиха изграждането на нов модел в поземлените отношения и преосмисляне пазарните позиции на икономическите агенти, имащи своето трайно присъствие в

аграрния бизнес на страната. От тази гледна точка и с оглед постигането на ефективни икономически резултати все повече икономически субекти със силно развит предприемачески принцип реорганизират ракурса на своята дейност в посока търсенето на адекватни консултантски услуги чрез правилното моделиране на които да се обезпечи идентификацията на проблемите и да бъдат намерени пътищата за тяхното решаване. Адекватното структуриране на този процес и изчерпателната информация за факторите, които влияят върху неговото протичане, дава максимални възможности на управленската информационна система да подпомага извеждането, реализацията и контрола на управленските решения (Станимирова, 2008). В хода на икономическото развитие на България и прехода между централизиран и пазарен тип управление българското земеделие по недвусмислен път разкрива своята роля на стратегически сектор, който би могъл да опосредства гарантирането на икономическата стабилност и прогрес на страната. В тази връзка е необходима по-неотложна управленска мярка за налагането на рационален подход в подсилване сектора и неговата трансформация към отрасъл за удовлетворяване потребностите от качествена и достъпна храна, където високо технологичните преработвателни предприятия гарантират висока добавена стойност, успоредно с балансирано използване на природните ресурси и подсигурана жизнеспособност на селските райони (МЗХГ, 2020).

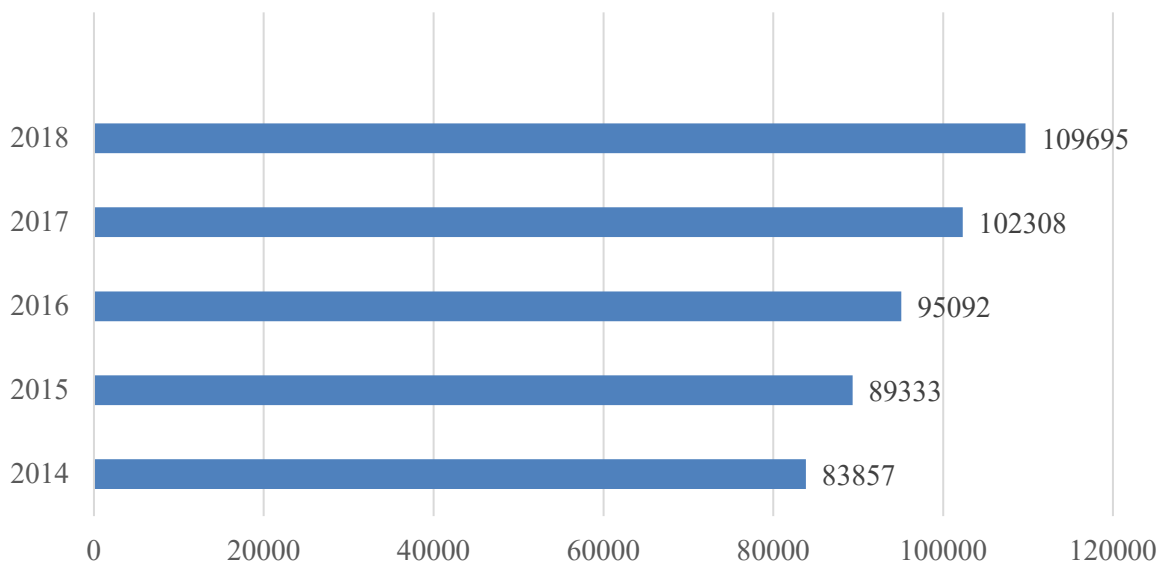
Независимо от това, че Оперативните програми към Европейските структурни фондове имат характера на нетен донор за укрепването на отрасъла през двата програмни периода, все още се наблюдава недостатъчно развит потенциал за правилна пазарна ориентация и конкурентна форма, която да го направи монолитен фундамент от икономическата реалност, противостоящ на кризисния ефект от редица други сектори. Една от предпоставките за това е тенденцията на изпреварващ ръст вноса на месо, зеленчуци, плодове и други основни продукти пред износа и достигането му до нива от над седемдесет процента. Корекцията в рамките на така очертаната негативна тенденция би могла да се получи чрез прецизиране на институционалната среда и прилагането на по-ефективен контрол върху пазара на земеделска продукция, както и въз основа на изграждането на атрактивна финансова схема за привличане на работна сила, подпомагане и финансиране на дейностите по снабдяване с електроенергия, напояване и контрол на вноса. Преодоляването на тази тенденция би могло да се обуслови още и от изграждането и провеждането на мониторинг върху природната среда, който да подпомогне взимането на правилни решения за регулиране на оптималните отношения между човека и природата (Николова, 2015). В противовес на посочената динамика

позитивен пример за устойчиво осигуряване на продоволствените нива с изязвена национална компонента е производството на зърнените култури, макар те да не са намират в остра симбиоза с потребностите на множество направления, по-важни от които са преработвателния сектор и животновъдния отрасъл.

Географското разположение на страната ни и даденостите, които тя притежава предполагат по-експанзивен подход в оформянето на политика за реално превръщане на сектора в приоритетен за българската икономика и създаването на закономерни адекватни позиции в сферата на европейските и световни търговски отношения. За да се програмира и изпълни алгоритъмът на подобна стратегическа активност, визираната политика трябва да се заложи в контекста на отчитане влиянието на световни, геополитически проблеми, сред които с особена важност стоят: флуктациите в цените на международните пазари, демографските кризи, промените на климата, болестите при животните и човека и много други (Народно събрание на Република България, 2020). По този начин би могло да се моделира онази реформа, която да превърне земеделието в България в устойчив и модерно ориентиран дял от икономиката със стратегическо значение за националната сигурност и визия към нови и пионерско ориентирани научно-изследователски проекти.

Анализ на БВП на глава от населението

За изследваната периодика се наблюдава ръст в реално изражение на БВП със средна величина от 3,1%. спрямо базисната 2017г. Регистрираната от НСИ за 2018г. стойност на БВП по текущи цени се резултира в рамките на 109 695 млн. лв., което на глава от населението се равнява на 7984 евро или 7,2% повече спрямо приетата за базисна 2017 г.

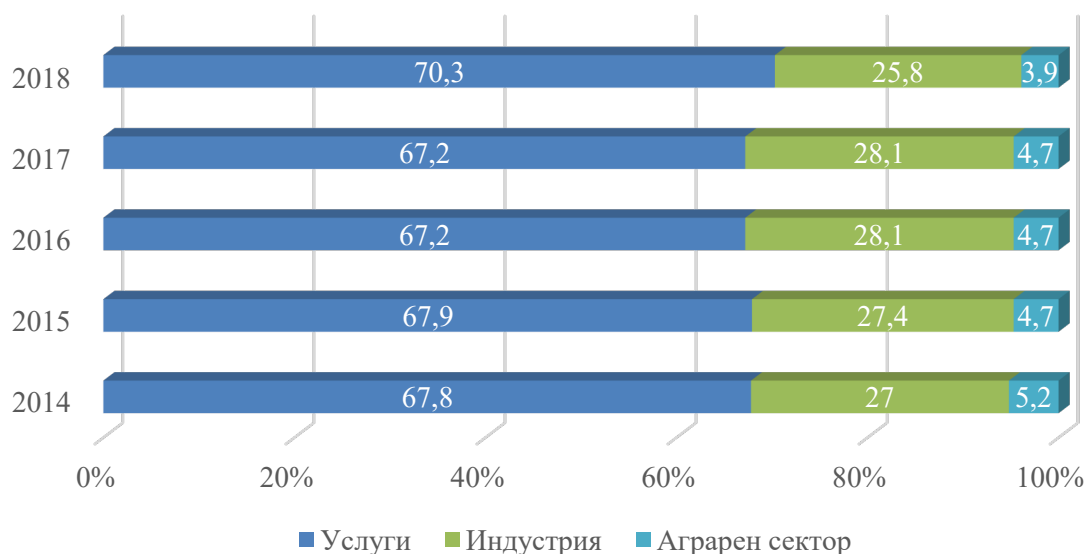

Източник: НСИ

Фигура 1. БВП за периода 2014 – 2018г.

Дял на БДС от аграрния сектор

Акумулираната от икономическите агенти заети в аграрния сектор добавена стойност за разглежданата 2018г. се остойностява в рамките на 3 689 млн. лв. по текущи цени, което е редукция с около 2% на годишна база в реално изражение спрямо предходната 2017г. Трите отрасли в националната икономика диференцирани между индустрия, услуги и аграрен сектор от своя страна отчитат реален ръст с 3,5% и по текущи цени за 2018г. възлизат на 95 119 млн. лв.

Източник: НСИ

Фигура 2. Дял на БДС от аграрния сектор

Анализ на използването на площите със селскостопанско предназначение

Настоящия анализ почива на виждането на Герганов за това, че селскостопанската площ е функция от комбинирането между обработваемата земя и горските пасища, пасищните комплекси и естествените пасища (Герганов, 2010). Площите с целево селскостопанско предназначение на България се остойностяват в рамките на 5 226 194 ха, или близо 47 на сто от цялата територия на страната.

Таблица 1

Обработваема земя, използвана земеделска площ и площ със селскостопанско предназначение за периода 2014-2017г., (ха)

ЗАЕТОСТ	2014	2015	2016	2017	2018
пшеница	1 305 733	1 151 225	1 215 684	1 197 768	1 237 736
ечемик	218 612	191 433	168 244	138 122	115 773
ръж и тритикале	37 020	24 190	30 909	30 639	29 767
овес	21 732	13 329	15 675	19 730	16 886
царевица	480 929	524 121	468 762	461 085	478 357
други зърнени	19 768	31 479	21 304	19 600	24 641
слънчоглед	877 538	851 245	887 845	934 715	859 910
тютюн	19 072	17 443	13 930	10 506	8 668
индустриални маслодайни култури	208 212	225 847	196 958	181 067	203 397
други индустриални култури	47 676	53 755	55 144	58 848	46 640
картофи	10 224	9 449	10 109	12 909	14 611
грах, фасул, бакла, леща и др. варива	4 877	24 617	33 928	78 389	103 445
пресни зеленчуци	29 394	37 538	46 527	33 312	35 483
разсадници					
едногодишни фуражни култури	7 206	6 871	14 223	17 705	18 152
Ливади засети с бобови и житни култури	87 715	94 682	108 793	117 951	118 619
угар	92 268	235 150	191 537	159 959	149 683
оранжерии	1 412	1 314	1 419	1 520	1 606
ОБРАБОТВАЕМА ЗЕМЯ:	3 469 388	3 493 688	3 480 991	3 473 825	3 463 370
Семейни градини	17 072	15 664	15 367	15 258	14 836
овощни насаждения	66 057	68 543	77 625	84 320	88 829
лозя – чиста култура	53 521	54 210	52 517	53 251	53 787
семейни трайни насаждения	4 791	8 522	8 222	8 220	8 312
разсадници	2 002	2 202	2 602	2 304	2 100
Общо трайни насаждения:	126 371	133 477	140 966	148 094	153 029
Постоянно затревени площи и ливади – овощни градини	1 363 984	1 368 665	1 384 088	1 392 352	1 399 041
ИЗПОЛЗВАНА ЗЕМЕДЕЛСКА ПЛОЩ:	4 976 815	5 011 494	5 021 412	5 029 529	5 030 276
Необработваема земя	216 125	191 258	193 228	194 873	195 918
ПЛОЩ СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ:	5 192 940	5 202 752	5 214 640	5 224 402	5 226 194

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“

Използваната земеделска площ отбелязва минимално увеличение, достигайки през 2018г. размер от 5 030 276 ха., което е 45% от територията на страната. От своя страна незначителна редукция от 0,3% се наблюдава в нивата на обработваемата земя, която през същата година достига дял от около 69 на сто от използваната земеделска площ. През последната година от изследването овощните насаждения регистрират ръст от 5,3% спрямо предходната 2017г., като представляват 1,8% от използваната земеделска площ на страната. Делът на лозята в използваната земеделска площ е 1,7 на сто, а земите използвани за тяхното засаждане през последната година се увеличават с близо 536 ха. или 1%. Трябва да се отбележи, че на тази основа необработваемите земи включени в изложените в таблицата емпирични данни регистрират увеличение с 1 045 ха. или 0,5 на сто спрямо приетата за базисна 2017 г.

Анализ на брутната продукция като основен икономически показател за селското стопанство за периода 2016 – 2018г.

По данни от Министерството на земеделието, храните и горите брутната продукция в номинално изражение от отрасъл „Селско стопанство“ за 2018 г. се калкулира на 8 155 млн. лв., което е с 123,5 млн. лв. повече спрямо 2017г. или бихме могли да отчетем ръст от 1,5%. Основни съставни нейни елементи тук са продукцията от растениевъдството и животновъдството, продукцията от неотделими второстепенни дейности и селскостопанските услуги.

Съществена роля за покачването на стойностното изражение на брутната продукция от селското стопанство има растениевъдството, като ръст се наблюдава и при селскостопанските услуги. Стойностните измерение при брутната продукция от първия подотрасъл отбелязват ръст от 159,1 млн. лв. или 2,9% спрямо предходната година. Тенденцията в подотрасъл „Животновъдство“ е в противовес на посочените по-горе данни и отчита свиване с 36 млн. лв. или 1,9%. За разлика от селскостопанските услуги, които формират увеличение в размер на 7,8% другият структурен компонент на брутната продукция от отрасъла, а именно неселскостопанските неотделими второстепенни дейности бележат спад в рамките на 15,7%.

Таблица 2

Показатели за селското стопанство за периода 2016 – 2018г. (млн. лв.)

	Показател	2016	2017/ 2016 (%)	2017	2018/ 2017 (%)	2018
1.	Стойност на продукцията от растениевъдството и животновъдството (по цени на производител), в т.ч.:	6901,9	6,3%	7337,5	1,7%	7 460,6
1.1	Продукция от растениевъдството	5115,2	7,2%	5482,9	2,9%	5 642,0
1.2	Продукция от животновъдството	1786,7	3,8%	1854,6	-1,9%	1 818,6
2	Селскостопански услуги	439,8	5,8%	465,3	7,8%	501,7
3	Неселскостопански неотделими второстепенни дейности	218,8	4,5%	228,7	-15,7%	192,7
4	Стойност на брутната продукция от отрасъл Селско стопанство (по цени на производител) (p4 = p 1.1 + p 1.2 + p 2 + p 3)	7560,5	6,2%	8031,5	1,5%	8 155,0

Източник на данни: МЗХГ

6. Изводи и препоръки

Апликираните в излъчената разработка емпирични данни и динамиката в експлоатацията на селскостопанските площи все още не разкрива необходимия потенциал за налагане на сектора като модерен, мощен и динамичен дял от българската икономика с изявена конкурентна позиция в условията на търговските отношения. Това открива необходимост от дебат за намирането на комплекс от мерки, които да са в услуга на политиките по утвърждаване стратегическото му място. С оглед на така организираното стилистично направление основните препоръки, които биха подчертали успешното развитие на земеделието в България се категоризират в рамките на някои от следните по-важни измерения:

- Създаване на кооперативен модел между производители, преработватели и предприемачи за ускорена и по-ефективна бизнес комуникация
- Облекчаване административните процедури за достъп до национално и европейско финансиране

- Оптимизиране разходите на отделните стопанства
- Задълбочаване връзката между образователните центрове и практиката и създаване на по-широко приложими научно-изследователски проекти
- Инкорпориране на нови технологии за прецизно земеделие

Използвана литература:

1. Станимирова, М. (2008). *Организация на бизнес консултантската дейност*. Варна: „Наука и икономика“.
2. Герганов, Г., Блажева, В, & Грозева, Д. (2010). *Икономика на аграрното предприятие*. Свищов: АИ "Ценов".
3. Николова, М., Линкова, М. (2015). *Организация и управление на защитени природни ресурси*. Свищов: АИ "Ценов".
4. МЗХГ (2020). *Визия на Република България за бъдещето на Общата селскостопанска политика след 2020 г.* Изтеглено от Министерство на земеделието, храните и горите на 29.10.2020г.: <https://www.mzh.government.bg/bg/obshha-selskostopanska-politika-2021-2027-g/viziya-na-republika-blgariya-za-osp-2021-2027-g/>
5. Народно събрание на Република България (2020). *Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България*. Изтеглено на 29.10.2020г. от: https://www.parliament.bg/pub/cW/2015100109360443_NAC_STR_RAZV_SS.pdf

Информация за контакт с автора:

Ас. д-р Пламен Петров

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов

e-mail: p.s.petrov@uni-svishtov.bg